

zeitgeist

Volum apărut cu sprijinul
Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului
și Memoria Exilului Românesc

Eric Voegelin (1901–1985) este unul dintre filozofii importanți ai secolului XX. S-a format și afirmat în atmosfera intelectuală emulativă a Vienei interbelice și, din cauza inaderenței sale la nazism, a fost silit să emigreze, în 1938, în Statele Unite. Cauza a fost tocmai volumul *Religiile politice*, în care Voegelin dezvăluia asemănarea ideologiilor totalitare care seduceau Europa de dinainte de război cu religiile propriu-zise. În Statele Unite ale Americii, unde s-a stabilit după o scurtă ședere în Elveția, a predat filozofie și științe politice la mai multe universități, ocupând un post de profesor la Universitatea de Stat din Louisiana. În 1958, a fost invitat în Germania, pentru a predă științele politice la Universitatea Ludwig-Maximilian din München. A revenit în Statele Unite ale Americii pentru a se alătura corpului academic și științific de la Institutul Hoover al Universității Stanford. Voegelin și-a dedicat viața studierii fenomenelor prin care se extinde violența politică și a consecințelor pe care le au ideologiile totalitare, lăsând în urmă o operă pe cât de vastă, pe atât de cuprinzătoare din punct de vedere tematic și intelectual – științe politice, filozofie politică, filozofia istoriei, din care trebuie menționate volumele *The New Science of Politics* (1952), *Wissenschaft, Politik und Gnosis* (1959), *Anamnesis. Zur Theorie der Geschichte und Politik* (1966) și monumentală serie *Order and History* (1957–1987).

ERIC VOEGELIN
religiile politice

Traducere
și studiu introductiv de
BOGDAN IVAȘCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecția „Zeitgeist“ este coordonată de
VLADIMIR TISMĂNEANU

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Elena Dornescu
DTP: Florina Vasiliu

Tipărit la Fedprint

Eric Voegelin
The Political Religions
(pages 19 through 74 of the Collected Works of Eric Voegelin,
Volume 5, *Modernity Without Restraint*)
Copyright © 2000 by The Curators of the University of Missouri
University of Missouri Press, Columbia, MO 65201
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2010, pentru prezenta ediție românească

ISBN 978-973-50-2817-6
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

RELIGIILE POLITICE

Prefață

Volumul *Religiile politice* a fost publicat pentru prima oară la Viena în aprilie 1938. Deoarece conducerea național-socialistă interimară a editurii nu i-a promovat circulația, el a rămas aproape necunoscut. Totuși, a devenit suficient de cunoscut pentru a stârni un răspuns la fel de critic în rândul cititorilor avizați ca și scrierile mele mai timpurii. Aceste critici îmi reproșează că îmi prezint cazul într-o manieră exagerat de obiectivă, încât ar părea că sprijină acele mișcări și concepții asupra lumii cărora intenționa să li se opună, în speță național-socialismul. I-ar lipsi hotărârea de a face o judecată și o condamnare, care ar pune perspectiva mea dincolo de orice îndoieli.

Criticile amintite ating problema întrebărilor fundamentale privind situația actuală a lumii și a atitudinii individului față de ea. Astăzi există un tip de intelectual implicat politic – iar criticile menționate aici aparțin de obicei acestui cerc – care-și proclamă aversiunea profundă față de național-socialism prin judecăți etice categorice. El consideră de datoria sa să-l combată prin orice fel de mijloace literare. Pot

și eu să fac la fel: oricine e capabil să citească va recunoaște aversiunea mea profundă față de orice fel de colectivism politic, pe baza versului din Dante care precede acest tratat, iar arsenalul meu de expresii dezaprobatore mai mult sau mai puțin cultivate este impresionant. Există însă motive pentru a nu-mi răspândi această aversiune în fața unei audiențe largi, sub forma unor izbucniri motivate politic. De fapt, deși există multe motive în sprijinul acestei atitudini, mă voi opri aici doar asupra unuia esențial.

Colectivismul politic nu este doar un fenomen politic sau moral. Pentru mine elementul său religios pare mult mai semnificativ. Este important să alegi să porți lupta cu mijloace literare sub forma unei contrapropagande etice, dar o asemenea luptă va deveni discutabilă când ascunde esențialul. De două ori discutabilă, de fapt, de vreme ce distrage atenția de la faptul că un rău mult mai profund și mai periculos se ascunde în spatele unor acțiuni condamnabile etic. Iar propriile sale mijloace vor deveni ineficiente și discutabile atunci când nu găsesc nici o rațiune mai profundă decât un cod moral. În consecință, deși nu intenționez să sugerez că lupta împotriva național-socialismului n-ar trebui să fie și una etică, în opinia mea ea nu este dusă suficient de radical, deoarece *radix*-ul, rădăcina în religiozitate, lipsește.

Când se ia în considerare național-socialismul din punct de vedere religios trebuie să se plece de la pre-

misa că există rău în lume, încă și mai mult, că acel rău nu este doar un mod deficient de a fi, un element negativ, ci și o substanță reală și o forță eficientă în lume. Rezistența împotriva unei substanțe satanice care nu este doar moral, ci și religios malefică poate fi derivată doar dintr-o forță religioasă a binelui, la fel de puternică. Nu se poate lupta împotriva unei forțe satanice recurgând doar la moralitate și umanitate.

Cu toate acestea, dificultatea nu poate fi remediată doar prin hotărâre. Nu există filozof sau gânditor remarcabil în lumea occidentală de astăzi care să nu fie conștient în primul rând – și care să nu fi exprimat acest sentiment – că lumea trece printr-o criză serioasă, că suferă un proces de distrugere care își are originile în secularizarea sufletului și în separarea unui suflet în consecință pur secular de rădăcinile sale în religiozitate și, în al doilea rând, care să nu știe că vindecarea se poate realiza doar prin reînnoire religioasă, fie ea în cadrul bisericilor istorice, fie în afara acestui cadru. O asemenea reînnoire, într-o mare măsură, poate fi inițiată de mari personalități religioase, dar oricine poate fi pregătit și dornic să-și aducă contribuția în a pava drumul spre rezistența împotriva răului.

Exact în ceea ce privește acest aspect intelectualul angajat politic eșuează complet. Este groaznic să auzi tot timpul că național-socialismul e o întoarcere la barbarie, la Evul Mediu întunecat, înainte ca orice progres spre umanitarism să fi existat, fără ca acești

vorbitori să suspecteze măcar că tocmai secularizarea vieții care a însoțit doctrina umanitarismului este solul în care o astfel de mișcare religioasă anticreștină ca național-socialismul a fost capabilă să prospere. Pentru aceste minți secularizate, interogația religioasă este tabu, iar ele privesc cu suspiciune aducerea ei în discuție la modul serios și radical – poate că o consideră de asemenea o barbarie și o revenire la Evul Mediu întunecat.

Așadar, consider că discutarea problemelor religioase fundamentale ale timpului nostru, ca și descrierea fenomenului răului ce trebuie combătut sunt mai importante decât participarea în acea luptă etică defensivă. Dacă reprezentarea mea dă impresia că e prea „obiectivă“ și că „face publicitate“ național-socialismului, atunci pentru mine e un semn că este bună – pentru că aspectele luciferice nu sunt pur și simplu moral negative sau cumplite, ci sunt și o forță, și încă o forță foarte atrăgătoare. Mai mult, descrierea mea nu ar fi bună dacă ar da impresia că ne ocupăm de o chestiune inferioară moral, stupidă, barbară, demnă de dispreț. Faptul că nu consider forța răului o forță a binelui va fi evident tuturor cititorilor acestui tratat care sunt deschiși la întrebări legate de religie.

Cambridge, Mass.
Crăciunul anului 1938

1. Problema

A vorbi despre religii politice și a interpreta mișcările timpului nostru nu doar ca mișcări politice, ci de asemenea (și mai ales) ca mișcări religioase, nu este ceva acceptat încă, deși starea de fapt actuală ar impune observatorului atent să adopte acest punct de vedere. Rațiunea acestei rezistențe poate fi găsită în simbolismul lingvistic stabilit în ultimele secole, de la dizolvarea unității imperiale a Occidentului și dezvoltarea statelor moderne. Când se vorbește despre religie ne gândim la instituția Bisericii, iar dacă se vorbește despre politică, ne gândim la Stat. Aceste două organizații se confruntă una cu alta ca entități distincte, clar definite, iar rațiunea intimă de care sunt impregnate cele două realități instituționale nu este una și aceeași. Statul și spiritul secular și-au cucerit sferile puterii în bătălia crâncenă împotriva Sfântului Imperiu al Evului Mediu, iar în cursul acestei încleștări s-au dezvoltat simboluri lingvistice care nu reflectă însă realitatea în sine, ci caută să captureze și să apere pozițiile adverse ale confruntării.

Conceptele „religie“ și „politică“ au urmat instituțiilor și simbolurilor lor: ele au intrat pe câmpul de luptă și s-au plasat sub autoritatea simbolurilor lingvistice folosite în confruntare. Din această cauză, gândirea încă implică astăzi contrastele formate sub presiunea instrumentelor lor conceptuale, deși o privire critică ar putea revela doar exemple diferite ale eficienței forțelor umane fundamentale strâns înrudite. Concepțiile curente prevalente despre religie și stat în accepțiunea lor la nivel european, ca și în ceea ce privește uzajul științific mai restrâns sunt orientate de-a lungul anumitor modele a căror semnificație poate fi urmărită pornind de la disputele intelectuale purtate în Europa. Prin *religie* se înțelege creștinismul sau alte mari religii ale mântuirii; prin *stat* se înțelege organizațiile politice de tipul statului-națiune modern. Pentru o înțelegere adecvată a religiilor politice, conceptul de „religios“ trebuie extins pentru a include nu doar religiile mântuirii, dar și toate celelalte fenomene care însoțesc dezvoltarea statelor, fenomene pe care le credem a fi de natură religioasă. Mai mult, trebuie să ne întrebăm dacă într-adevăr conceptul de stat este limitat la relații organizatorice definite de o dimensiune strict secular-umană, fără nici o conexiune în sfera religiosului.

Stat

O definiție standard, pe care nimeni până acum nu a suspectat-o de posibile implicații religioase, descrie statul ca pe o unitate organizatorică a unei populații sedentare, având ca atribut propriu puterea înnăscută de a governa. Unele părți ale definiției se referă evident la experiențe dobândite de-a lungul timpului: oameni grupați într-o unitate organizatorică și care s-au stabilit într-un anume teritoriu. O altă parte a definiției însă, cea legată de atributul înnăscut al guvernării, stârnește dubii. *Înnăscut* poate doar să însemne că puterea nu are altă sursă decât statul însuși, că nu e derivată de niciunde altundeva, că e absolută. O privire mai îndeaproape asupra realității va arăta rapid că această pretenție e falsă. O putere absolută, înnăscută, ar fi o putere deasupra tuturor celorlalte puteri. Nu ar avea nici o putere egală ori superioară sieși și orice puteri subordonate ar avea statutul de puteri doar prin bunăvoința sa. Puterea celui ce guvernează este însă limitată prin bariere interne, căci există anumite lucruri pe care un guvernant nu le poate face fără a fi răsturnat și este limitată de bariere externe date de celelalte puteri.

Un pluralism al puterilor obligă la o privire asupra originilor acestora. Primatul puterii lor, noțiunea unei supremații deținute de una dintre ele, conține un superlativ, adică ideea că puterea în cauză este

Cuprins

Ordine și istorie.

Eric Voegelin și diagnoza modernității

Studiu introductiv de Bogdan Ivașcu 5

RELIGIILE POLITICE

Prefață	73
1. Problema	77
Stat	79
Religie	83
2. Akhenaton	90
3. Ierarhie	103
Ecclesia	106
Spiritual și Temporal	112
Apocalipsă	117
4. Leviatanul	122
5. Comunitatea intramundună	131
Symbolism	140
Credință (<i>Glaube</i>)	145
6. Epilog	150
Notă asupra surselor	155